

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ЖАҲОН ТАРИХИ КАФЕДРАСИ**

ЖАҲОН ТАРИХИНинг ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

мавзусидаги Республика миқёсидаги илмий-амалий анжуман

МАТЕРИАЛЛАРИ

БУХОРО – 2021

йилнинг августида Россия, Англия ва Францияни бирлаштирган Антанта ҳарбий иттифоқига аъзо бўлиб кирган бўлсада, ушбу мамлакатлар ўртасидаги зиддиятлар тўла бартараф этилмаган эди. Ўрта Осиёлик зиёратчилар 1910 йилларда ҳаж зиёратидан Жидда – Бомбей (Ҳиндистон) қулай ва арzon сув йўли билан ўз юртларига қайтиш харакатида бўлганликлари ҳам Россия хукуматини ташвишга солган.

Хуллас, Россия империяси хукумати мусулмон зиёратчилар масаласига эҳтиёткорлик билан муносабатда бўлган ва зиёрат йўллари ва йўналишларини назоратда ушлаган. Зиёратчилар ҳаж зиёрати арконларини бажариб юртларига қайтиши ҳам қатъий назорат остига олинганди.

SOVET HOKIMIYATINING “MADANIY INQILOBI” VA UNING O’ZBEKISTON HAYOTIGA TA`SIRI

Akramov Doston

BuxDU Jahon tarixi kafedrasi o’qituvchisi

Davlat va jamiyatning taraqqiyoti bu yoshlar sanaladi, yuksak salohiyatli kadrlarni yetishtirish uchun esa subhasiz, xalq ta’limi dolzarb o’rin egallaydi. Shuning uchun ham bevosita O’zbekistonning rivojlangan davlatga aylanishi, undagi ta’lim-tarbiya muhitining, shart-sharoitining mustahkam barpo etilishi, uning taraqqiyotini belgilaydi. Shu borada ilm –fan va ta’lim –tarbiya sohasining moddiy – texnik bazasini yanada mustahkamlash, uning nafaqat davr bilan hamohang bo’lishini, balki zamondan oldinda yurishini ta’minlash, pedagog kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlashning ilg’or usullaridan keng foydalanish, bu ishlarni xorijdagi nufuzli markazlar bilan hamkorlikda olib borish, sohada zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, o’qituvchi va domlalarning mashaqqatli va ma’suliyatli mehnatini har tomonlama rag’batlantirish bilan bog’liq vazifalarni amalga oshirish, qisqa qilib aytganda, hayotimizga katta kuch bo’lib kirayotgan yangi avlodimizni kamol

toptirish uchun davlatimiz tomonidan barcha imkoniyatlar safarbar etiladi.²⁸ O'zbekistonda asrlar davomida an'ana va qadriyatlar hukm surgan, bu asriy boyliklarni yakun topishi jarayoni 1917-yilgi oktabr inqilobidan so'ng, keskin o'zgarib ketdi. Sovet hokimiyyati yangi jamiyat qurish yo'lidagi harakatlari-kommunistik mafkurani yoyish va xalq ta'limini shunga yo'naltirish bosh ustuvor g'oyasiga aylandi. Xalq komissarlari kengashi oktabr inqilobidan keyin dastlabki kundanoq, xalq ta'limining asosiy tamoyillarini e'lon qildi. "Bosh maorif boshqarmasi haqida" qaror qabul qilindi. Qarorda "partiya tashkilotining faqat mustaqilligini emas, balki uning rahbarlik, yetakchilik va boshchilik qilishini Maorif xalq kamissarligi ishining beistisno hamma sohalariga nisbatan saqlab qolish, mustahkamlash va kengaytirish ma'nosida tushunish mumkin" deyilishining o'zi o'sha davrdanoq xalq ta'limining siyosiylashtirilishi va partiya hukmronligining o'rnatilishini anglatar edi. Sho'ro hukumati hukmron partiya belgilab bergen qoidalarga amal qilib, mavjud maktab tizimiga barham berishga va maktabdagagi ta'lim –tarbiya ishi mohiyatini o'zgartirishga kirishdi. 1918-yil 20-yanvarda "Cherkovni davlatdan va maktabni cherkovdan ajratish to'g'risida" dekret e'lon qilindi. Bu dekret bilan uzil-kesil sho'ro ta'limiga o'tildi. Sovetlar O'zbekistondayangi ta'lim tizimini yaratishga yo'l tutar ekan, bundan ko'zlagan asosiy maqsadlari o'lkada xalq ta'limi bo'g'inlarini ravnaq toptirish, yoppasiga xalq savodxonligiga erishish, ilm-ma'rifat chashmalaridan hammani to'la bahramand etish emas, balki eng avvalo,yurt farzandlari ongiga, shuuriga kommunistik g'oyalar va ideallarni chuqur singdirish va shu yo'l bilan o'zlariga qulq qoqmayxizmat qiladigan «mo'min-qobil» avlodni tarbiyalab voyaga yetkazish edi.

Sovet hukumati mahalliy oddiy xalq ishonchini qozonish, engavvalo, kambag'allar, yo'qsillar farzandlarini o'qitish, ularnisavodli, bilimli qilish uchun o'zining dasturiy maqsadiga javobberadigan sovetcha ta'limni rivojlantirishga asosiy e'tibor berdi. 1918-yil 16-oktabrda e'lon qilingan "Yagona mehnat maktabi" to'g'risidagi nizom shuning isboti. Bu ishchi va dehqon bolalarini qabul qilish

²⁸Shavkat Mirziyoyev "Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz". – T: O'zbekiston. 2017. 25-bet.

talabini ilgari surdi. Turkiston Markaziy Ijroiya qo'mitasi 1918-yil noyabrda e'lon qilingan "Turkiston maktabi to'g'risida"gi nizom – maktablarda bolalarni ona tilida o'qitish va barcha turdag'i eski maktablarni tugatishni nazarda tutar edi. Sekin – asta bu siyosatni amalga oshira bordi va sovet maktablarini tashkil etib, uning moddiy-texnik bazasini o'zining mafkurasi bilan sug'orib, mustahkamlab bordi hamda mavjud eski maktablar sekinlik bilan ahamiyatini yo'qota boshladi. 1920-yil sovet maktablardagi o'quvchilar soni 165 mingga yetdi. Bu o'quvchilarning 55 foizidan ko'pi mahalliy xalqlar bolalari edi. Keyin esa 1920-1930-yillarda respublikada boshlang'ich maktablar 2,5 barobarga ko'paydi. 1928-yilga kelib, o'qish va yozishda arab alifbosidan lotin alifbosiga o'tildi va shu bilan diniy maktablar tugatildi. 20-yillarda O'zbekiston hayotidan muhim o'rinni olgan birinchi vaikkinchi bosqich maktablari shunday ta'lif berishga mo'ljallangan bilim dargohlari edi. Bundan ko'zda tutilgan maqsadmahalliy xalqni tobora sovetlar siyosati va mafkurasi ta'siriga olish, uning yangi tuzumga xayrixohligini kuchaytirish edi. Shularni hisobga olib respublikaning turli hududlarida son-sanoqsiz savodsizlikni tugatish kurslari tashkil etilib faoliyat ko'rsatdi. Ularga turliyoshdagi kishilar, erkaklar va ayollar jalg qilinib, o'z savodlarini chiqardilar. Jumladan, 1928-1932-yillarda O'zbekistonda jami 700 ming nafar kishi savodsizlik kurslarini tugatgan bo'lsa, buko'rsatkich 1933–1937-yillarda 1,4 mln kishini tashkil qildi. Respublikada boshlang'ich ta'lif tizimining joriy etilishi, keyinroq 7 yillik ta'limga o'tilishi ham xalq ta'limi sohasidagi muhim o'zgarishlardan biri bo'ldi. Maktab qurilishi, uning malakali o'qituvchi kadrlar bilan ta'minlanishi, o'quvchilar soni kun sayin o'sib bordi. 1941-yilga kelib, 4838 ta umumta'lif maktablar va ularda 1263643 ta o'quvchi tahsil olardi. Shunday qilib, sovet hukumati o'z g'oyasini maktabda o'qituvchilar vositasida o'z tarafdorlarini ko'paytira bordi hamda o'qituvchilarga ehtiyoj ortishi yangi bilim yurtlarni tashkil etishni taqozo qildi. 1920-yil 7-sentabrda Turkiston Davlat universiteti tashkil etilishi o'zbek xalqi hayotida, milliy ziyyolilar tayyorlashda muhim o'rinni tutdi. 1927-yili Samarqand pedagogika instituti, 1929-yili Farg'onada pedagogika instituti va 1931-yili

Buxoro pedagogika instituti tashkil etilishi ham zamonaviy kadrlarni tayyorlashni yanada jonlantirdi.

O’zbekiston Kompartiyasining VI syezdi 1934-yil yanvarda bo’lib o’tib, unda buyruqbozlik bilan pedagog kadrlarni tayyorlash ishi qoniqarsiz ketayotganligi va buni jonlantirish kerakligi qayd etildi. Pedagog kadrlarni qabul qilish ko’paytirildi va 1935-yilda shu maqsadda Toshkentda Nizomiy nomidagi davlat pedagogika instituti tashkil etildi. Shu tariqa pedagog kadrlar tayyorlash va malakasini oshirish ishlari jadallashtirildi. Bu ishlarga 1937-yilda 1 universitet, 18 pedagog institut, 43 texnikum hamda 25 ta bir va ikki yillik kurslar jalb etildi. Shu tariqa turli yo’llar bilan yoshlardan ongida sho’rolar o’z g’oyalarini singdirishdi va pioner, oktabryat, komsomol kabi guruhlarga a’zo qilib, yoshlarni go’yoki rag’batlantirish usulida raqobat muhitini shakllantirishar edi, lekin bu harakatga qarshi fikr yoki harakat qilganlarni safdan chiqarib qatag’on qilishgan, xatoki o’qituvchilarni ham tozalash ishini amalga oshirishgan. XX asrning 30-yillarida kuchli madaniy islohotlar ketayotgan bir paytda o’qituvchilarni tozalash va “yod unsurlardan” forig’ etishga ko’p bor urinishgan, arab alifbosi o’rniga lotin alifbosi joriy etilgach yoppasiga targ’ibot tashviqotlar amalga oshirilgan, arab tildagi kitoblari bo’lgan insonlarni yoki o’qituvchilarni xalq dushmani deb qatag’on qilishgan. 1937-1938-yillarda ayniqsa kuchli qatag’on avjoladi. Xalq ta’limining yuksak ehtiromiga sazavor bo’lgan Usmonov, Karimov, Rizayev, Ramziy kabi fidoyilar “Pravda Vastoka” gazetasida 1938-yil 6-yanvar sonida “Maktabdagagi ishlar haqida” maqolasida xalq dushmanlari deb qayd qilgan edi. Shu tariqa mahalliy aholining ma’naviy ezilishi ortidan 1940-yil iyunda Respublika o’qituvchilar I syezdida 2176ta o’qituvchi yetishmayotganligi va 8 yoshdan 14 yoshgacha bolalarning 40570 tasi maktabga jalb etilmasligi holatini qayd qilinishi, maktablarda avtoritar pedagogikaning vujudga kelishi va rasmiyatichilik yuzasidan zo’rlab ketirish ortidan 67760 o’quvchi maktabdan ketib qoldi deydi mazkur syezd bayonida. Shu holat ham isbotlab turibdiki, zo’rlab yo’qotish biror mafkurani yoki qabul qildirish o’zining salbiy oqibatini keltirib chiqaradi. Shuning uchun

umuminsoniy tamoyillar asosida choralar amalga oshirilsa, jamiyat taraqqiyotiga ijobiyligi ta'sir qilgan bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Mirziyoyev Sh. M. “Buyuk kelajagimizni mard va oliyanob xalqimiz bilan birga quramiz”. T.: “O'zbekiston”. 2017. 488b.
2. Mirziyoyev Sh. M. “Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz”. T.: “O'zbekiston”. 2017. 592b.
3. Mirziyoyev Sh. M. “Niyati ulug' xalqning – ishi ham ulug', hayoti yorug' va kelajagi farovon bo'ladi” .T.: “O'zbekiston”. 2019.
4. Narzulla Jo'rayev “Tarix falsafasining nazariy asoslari” – T.: “Ma'naviyat”.2008.459b.
5. Ergashev Q. O'zbekiston xalq ta'limining rivojlanish tarixi.. T. “O'qituvchi” 1998.80b.
6. Ergashev F, Obidov D. Milliy ta'lim tarixidan. T.: “Akademiya”, 1998.65b.
7. Tursunov I. Xalq ta'limining dolzarb muammolari. T.: “O'qituvchi” 1990.140b.

Бухорода янги усул мактаблари фаолияти (XIX аср охири XX аср 1-чораги)

Ахмадов Олимжон

БухДУ Педагогика кафедраси ўқитувчиси

Бухоро амирлигига янги усул мактабларидаги таълим- тарбия амирликда XIX аср охирида вужудга келган. Янги мактабларга усули –savtia, тадрижия (ривожланувчи товуш усули) деб ном берилган.

1911 йилнинг бошларида Мукомилиддин Бурхонов томонидан Бухорода янги усул мактаби очилади. Ушбу мактабдаги укувчилар сони 40 нафардан ортик булган²⁹. Бухородаги жадид мактаблари ичida Мукомилиддин Бурхонов ташкил этган мактаб узининг жихозланиши билан ажралиб турган, унда

²⁹ Йулдошев Н. Маърифат фидойилари // Гулистон. - Тошкент. 1991. - № 4. - Б.20-21.

Мундарижа

Сўзбоши.....	3
Абдуллаев Диёржон. Жаҳон цивилизацияси ҳамда Марказий Осиё халқлари ҳётида мукофотлаш анъанаси, тарихий босқичлари ва уларнинг аҳамияти.....	5
Абдурасулов Шохрух. Ислом цивилизацияси ва Тошкент олимлари....	11
Азимов Хуршид. Қадимги Хитой манбаларида Марказий Осиё атамаси ва унинг таҳлили.....	15
Айматова Зарнигор. Ўрта Осиё мусулмонларнинг ҳаж зиёрати йўналишлари тарихидан (XIX аср охири XX аср бошларида).....	18
Акрамов Достон. Совет ҳокимиётининг “маданий инқилоби” ва унинг Ўзбекистон илмий ҳётига таъсири.....	22
Аҳмадов Олимжон. Бухорда янги усул мактаблари фаолияти.....	26
Аҳмадов Хуршид. Осиё халқларида металсозлик ва унинг ижтимоий-иктисодий аҳамияти.....	31
Аҳмадов Ҳумоюн. Мустақилликнинг дастлабки йилларида Ўзбекистоннинг Буюк Британия билан ҳамкорлик алоқаларини йўлга қўйиши.....	35
Бақоев Умиджон.Оле Олуфсен тадқиқотларида Бухоро амирларининг саройлари.....	39
Бобоҷонова Феруза. Бухоро мадрасалари тарихининг мустақиллик йилларида тарихшунослик масалалари.....	43
Болтаев Бобур. По пути к реформам музеиного дела в Узбекистане	47
Дармонова Машхура. Тошкент шаҳар марказий давлат архивидаги ижтимоий-маданий ҳётга оид жамғармалар таҳлили.....	52
Джураев Шодмон, Муртазоев Шахоб. Некоторые черты развития современной философии.....	56
Жамолова Дилноза. Домла Икромнинг “Машҳур бидъатлар баёни” асарида Бухоро жамиятидаги муаммолар таҳлили	60
Жамолова Мафтуна. Абдурауф Фитратнинг жадидчилик ғоялари.....	67